

csak úgy el vele, mint férj és feleség szoktak — minél távolabb egymástól. — Olyan a' szerelem, mint a' búza: míg kalászkokban lengedez kün a' szabad mezőn, azt mondjuk föléle: szép — igen szép! Ha már egyszer haza vittük 's kicsépeeltük, többé semmi szépséget nem találunk benne, legfeljebb ha így szólunk: áldott egy kenyér biz ez, szinte megterhelém vele gyomromat. — Olyan is a' szerelem, mint a' lépes-méz: édes és ízletes, 's épen ez okból mohón kapunk rajta, 's csak végén vesszük észre, hogy az édesség' kiszívása után nem marad egyéb hátra — sonkolynál. — De még olyan is a' szerelem, mint ez a' nap: hajnaltól alkonyatig pompájában mutatja magát, 's éjjel — midőn legszükségesebb volna — elköborol. — 'S olyan is végre a' szerelem, mint az ideai napfogyatkozás: az ember egész éven által készül hozzá, 's eget földet ígér magának a' szép látványtól, 's íme, midőn mutatkoznia kellene, kipótólatlanul elenyészik szemek elől.....

Mint hogy épen napfogyatkozásnál tartom beszédemet, illő a' fogyatkozásokról is szólnom. — A' fogyatkozás közönségesen nagyon kedvetlen dolog, 's mindig oda fészkelí magát, a' hol legkevesebb szükség van rá. 'S ha valamikor örömet látnánk is, mint p. o. ma, úgy vesszük észre, hogy az egyes fogyatkozáshoz még egy fogyatkozás csatlakozik, melly aztán mindent dugába dönt, 's ezen módon tapasztaltunk ma egy napfogyatkozási-fogyatkozást.

A' napfogyatkozás móffelt kellemtelen, mert vele együtt jár a' világfogyatkozás is — pedig erre vajh mi nagy szükségünk van. — A' hold' fogyatkozásaira nekünk semmi gondunk, ez éjjel történi, 's igazság szerint minden hónapban láthatni — hadd vessződjenek vele a' szerelmek.

Vannak emberek, kiknél észfogyatkozás van: ezeket könnyen észrevehetni, mert szüntelenül okoskodnak, 's minden beszédök arra czéloz, hogy nagy ész tündöklőjei ki belőlök: azt fitogtatni, a' mi nincs, mindennapi dolog; ész nélkül okoskodni nem ritkaság. Némely vidéken olly általános észfogyatkozás van, hogy ott csupán az esztelenséget tarthatni csudának.

Másoknál ismét szívifogyatkozás uralkodik. Tán azt gondolná valaki, ezek közé a' szerelmeket kell számítani? Oh épen nem, azok inkább az észfogyatkozók' sorába valók. A' szerelmeknek igen is sok szívök van, különben hogyan volnának képesek minden szép lánykának egy egy szívét ajánlani? — A' szerelmeknek azt tanácslom, hordják kedveseik mellképét minduntalan keblökön; így

legalább pirulás nélkül elmondhatják, hogy szívök minduntalan feléjük dobog. Szíve — amolyan kézzel fogható húsos, izmos szíve tudniillik — minden embernek van; a' fogyatkozás csak a' nemesebb értelemben vett szívét éri, 's ez nem csuda, mert a' szívnek sem kardja sem más birtoka nincs, hogy magának vérről vagy akármilyen mással szerezzen nemességet.

Lélekfogyatkozás azoknál mondatik lenni, kiknek lelkek egy időben forrásban volt; de elejét nem vevék, 's így az szépen kifutott és kipárolgott belőlök. Van közlelek és van privát lélek; — a' közlelek csak ott mutatkozik, hol a' privát lélek ki mer lépni az ajtó' küszöbén.

Nyelvfogyatkozásról sokat mondhatnék; de mivel a' magyar' nyelvében legtöbb fogyatkozás van, hallgatók felőle mind addig, míg nyelvünket jó rendbe fogjuk szedni.

A' szem- és fülfogyatkozásokról is számtalan szép ígék lehetne szavalni; — de vakoknak és süketeknek mit használ a' szép szó?

Ázsiából, a' magyarok' régi lakhelyéről írják, hogy ott most emberfogyatkozás van; — valjon ha mi visszamennénk, ki lenne-e e' szükség pótolva?

Korunban legveszedelmesebb a' pénzfogyatkozás, ez mindenben fogyatkozást szül: ekkor az embernek esze, szíve, nyelve, mindene fogyatkozásban van. 'S az ember e' fogyatkozást mindenek közt leginkább szégyeli, ezt legfőképp igyekszik takarni. Ifjú urak takargatják hánykolódással és lármával; öreg urak zúgolódással az egész világ ellen; leánykák mézes szavakkal és tarka öltözetekkel; törvénytudók pörökkel; orvosok a' temetővel; ritka, ki egyenesen megvallja; némelyek pénzszív által menekesznek tőle.

Hogy jelenleg a' világ' több részén is nagy világfogyatkozás uralkodik, azt minden ember tudja. Egyetlen egy portéka, mellynek fogyatkozást egy hamar nem remélhetni, a' gőz, ez dicő korunkban mindenből igen bőven fejlik ki, 's az egész gőzölésnek vége csak az lesz, hogy vagy mi is elkezdünk minden nemű gőzintézeteket alkotni, vagy mindenestül gőzzé válandunk.

Kívánom, hogy édes hallgatóim közül mindenik minél kevesebb fogyatkozást szenvedjen. — (Negyedik nap következik.)

ÉSZREVÉTELEK

A' DRAMATURGIAI ÉS LOGIKAI LECZKÉKRE.

IK. VEGYES DOLGOK.

Továbbá a' 69 és köv. lapokon hosszú leczkét tart a' természetesség ellen, mellyre két észrevéte-

lünk (Nyírinéhez és Laborfalvi Rózához) adott alkalmat. Nekünk e' hosszú beszédre egy pár szót kell mondanunk csak, és kiviláglik azonnal, hogy Bajza itt sem tehete ellenünk semmit is, sőt önmagát compromittálja.

Maga Bajza megvallja szép csöndesen, hogy művészt ké' természetet ösmer, az anyagit és durvát egyiket, másikat nemesítettet, idealizáltattat. De ő azt is hozzá teszi ám, hogy mi a' természet név alatt ama, durvát, amaz anyagit értettük. Lásza ismét Bajza, hogy bármily nagyon akarnám is én kimélni őt, de ezt tennem lehetetlen, mert önzéseivel fonja a' hálót, melyben megfogatva szögyenkőre ki kell állítatnia. Én csak röviden azt kérdeem Bajzától: ki mondta neki, hogy mi amaz aljas természetet értjük? ki adott neki just szavainkat így magyarázni? Egyéb nem bizonyára, hanem megszorultsága, mert kénytelennek érzette magát ellenünk mindent felhordani, felőlünk minden rosszat elprédikálni, 's így előtte semmi szent nem maradt, ő neki vti mindennek vallait, 's arra iparkodik azt irányozni, merre ő szeretné. — Én pedig ezennel megmondom Bajzának, hogy valahányszor művésznek, művészségre törekvőnek természetéről beszél az ember, bizonyynyal soha sem fogja ama' természetet érteni, melyben a' kapanyeleket árulják, vagy a' melyben sirú füstű szalmatűz felett a' kásás fazakat rotyogtatják, hanem ért egy finomabb, nemesebb értelemben vett természetet, azon természetet, melynek követését nem lehet eléggé ajánlani mind azoknak, a' kik a' művészetre törekedvén, mesterkéeltséget — érti Bajza — mesterkéeltséget tettek sajátukká, minő mesterkéeltség volt azon előre hajlongás is, melynek következtében mi L. Rózát a' természetre utasítottuk. Mert — mint Bajza tett — művészt a' művészetre utasítani, épen annyit tesz, mint egy zongorajátzóknak p. o. ajánlani, hogy zongorát játszeek, vagy hegedűsnek hogy hegedűt játszeek — tudniillik egészen felesleges intés, mert a' ki ezéul művészetet tűzött-ki magának, csak még is fogja tudai, hogy kitűzött céljára, a' művészetre kell iparkodnia — ez maga a' *füttel*, melyet már akkor fog tudni bizonyosan mindenik, a' ki művészetre szánja magát, mielőtt még e' lépést megtenné; de a' *mód* e' fő tethöz — a' művészethöz — jutni melyik az? utánozni a' természetet, nem a' durva kapanyelezőt, hanem a' finomat, a' nemesítettet. Ha azt kérdeem Bajzától, hogyan jutok-el Gyöngyöstre, megköszönöm neki az ilyen tanácsot: menjek Gyöngyöstre 's majd oda jutok — a' módot, kell kimu-

tatni, hallja ön, Bajza ur, a' módot, miképen juthatok oda, mert a' tett már ugy is szándékomban van. — És micsoda beszéd az már azzal a' nyíri névvél? Ugyan kérjük önt szépen mindenekre, ne tegye magát csúffá, hogy az ember végtére azt is elhiggye, mintha a' szavak' értelmét sem tudná kivenni, hanem csak a' leirt szegény betűk szerint vesz mindent. Tehát midőn mi a' nyíri sürgeséget ajánlottuk, azt értettük-e azzal, hogy ott azonnal kalamajkát vagy langaust járjon Nyíriné? nem-e azt hogy fűrgébb legyen járásában, állásában, lépésiben mozdulatiban? 'S ha azt mondók vala Nyírinének, legyen fűrge mint a' hal, tehát azonnal a' Dunába kellett volna ugrania 's ott kézzel-lábbal viczkázdoznia, ugy-e? Veszedelmes dolog, beszélni önnel, Bajza ur, mert ön még arra is meg eskünnék, hogy biz annak ugy kell lenni.

..... Tovább haladva Bajza (74 lap.) ismét gyanuskodik — a' sokszori bókolásnak ugymond — néha jelentése is lehet. Igen, de itt nem lehetett jelentése 's ezzel vége — mi ott voltunk a' színházban, Bajza nem volt ott, — már most ki szólhat méltáiban a' dologhoz?..... Es tovább haladva ismét gyanuskodik — valjon nem akkor hajlongott-e Bartháné előre — ugymond, — midőn alázatosságot kellett kifejezni? Nem akkor hajlongott 's ezzel vége — mi ott voltunk, a' színházban; Bajza nem volt ott. És tovább haladva Bajza kérdi ismét: fogják-e a' föllépett színészek tudni a' görbe nyak, púpos hát, kecskeláb körül, mi kit illet. Fogják igen is mindenesetre.

..... Nehány lapon utasításokat ad Bajza a' színészeknek. Oh, micsoda utasítások ezek, mily gyermekek! az hiánylott még csak, hogy elmondja Bajza: ha valamelyik színésznek a' játékban szerepe van, azt ne otthon mondja-el, hanem elmenjen vele a' színházba 's ott se a' színpalak közt, hanem a' jelszóra kimenjen a' színpadra, 's valahogy ne ügykéz-láb csuszszék, hanem a' lábain menjen. Illyeseket, jól tudom én azt, a' legutolsó színész is tud, a' mennyiben tudniillik Bajza' oktatgatásai a' színészet' körébe tartoznak. Nem tartozik pedig oda a' legnagyobb rész, (itt aztán ne mondja Bajza, hogy példákat hozzak-fel, elég azt mondanom, hogy kivérén néhány apróságot ez észrevételéi közül, a' többi nem ide való), hanem, mi a' társakodási szabályokat illet, milleneket báró Krige-ben, a' Kassán néhány év előtt megjelent „Feine Gesellschaftler-ben“ 's egyéb illyes munkákban még nagyobb mennyiséggel olvashatni. Illyes tanulságokat bizony nem szükség olly

nagy páthossal elmondani, úgy is töredekeségük miatt belőlök keveset tanulhatni; — czélirányosabb ennél az, ha megmondjuk színészeinknek, hol találják Bajza jegyzéseit bővebben kifejtve, 's ezt az említett két könyvben föllelendik, sőt az utóóban még a' transzirozis' mesterségéről is olvashatnak tanulást.

..... A' 78-dik lapon felhozott észrevételünkre semmi szólni valónk, mert ez által — csudálatos! — Bajza még csak nem is gyanakodik. — A' mi a' természetet és természetet illeti, erről volt már szó.

..... Továbbá, midőn egy vigjátékról (Kiki párvál) azt mondjuk, hogy „tulságos egy vigjáték, melyet Telepi' tulságoskodási még tulságosabbá tevének.“ — Bajza ismét haragszik, mert ugymond ez nem támogatott szó. De hogy is nem, majd Bajza' számára e' Rajzolatok' fel fellapjait arra fogja szerkesztője áldozni, hogy bírálói bennök elmondhassák, ez a' szó is tulságos, meg ez a' szó — és még ez a' szó is tulságos módon volt kifejtve — 's ez az arezkifejezés meg ez is meg ez is, és ez a' mozdulat meg ez is meg ez is, tulságos volt. Ha Telepinek tetszik megérthete, hogy tulságosan játszott 's másképp kell vala játszania. — Ez tehát az, a' mit Bajza okokkal támogatásnak nevez? Akkor vegyen-ki Bajza egy papiros malmot, mert ha illy szőrszálhasogatlag akarunk banni a' dologgal, a' legnyomortabb játékról is beírhat számos íveket. Hanem azt azonban még sem mondá Bajza, hogy észrevételünk nem jó — kár pedig, hiszen mi mindent csak helytelent mondtunk — ugy-e? — A' mi Lendvairól van mondva, hogy „a' boszu' legnagyobb forrásában is olly jámborul viselte magát, mintha előre tudta volna, hogy inassa valóban nem mátkáját veré-el,“ motiválva van magában ezen mondasban. Tudniillik: Lendvainak itt az van hibául tulajdonítva, hogy nagyon jámborul viselte magát, 's miért kellett volna magát nem jámborul viselnie? azért, mivel, a' boszu' legnagyobb forrásában volt, 's ekkor nem igen jámborul, nem igen szeliden szoktuk magunkat viselni. Lássza csak Bajza, hogy ő még azt sem tudja jó formán, mit tesz, valamit okokkal támogatni, — avagy bizonyosan ő azon iskolás gyermek, a' kinek a' miért, mivel, 's egyéb illyes szavakat mindig oda kell rakni, hogy a' dolgot megérthesse. Higgye-el ön, Bajza ur, sajnáljuk önt, ha illy renden áll dolga. Ezen szlogismus tán megértette volna: „A' boszu' legnagyobb kitörésében színésznek nem kell magát jámbornak mutatni;

de Lendvai a' „Kiki párvál“ czimű vigjátékban egy olly jelenésben fordult-meg, melyben a' boszu' legnagyobb kitörése föstetik, tehát: Lendvainak ott nem kelle magát jámbornak mutatnia.“ — Így kellene Bajzával beszélni, de gondolja-meg Bajza, hogy mi közönség előtt szólnak, 's ha ő nem általja magát illy gyermekeskedés által szegénykőre tenni, mi e' részben sem érezünk vele egyformán.

..... A' következő néhány sort kénytelen vagyok egyenesen a' kritikai lapokból kiírni, hogy annál jobb ízfén kaczaghassunk, bárha, szem előtt tartom, hogy a' közönséggel szólok, az illyes idézetéseket, unalmas voltak miatt, nem örömet teszem, — de bocsánatot! E' kettő van ott felhozva észrevételeink közül:

„A' több oldalú Egressi sok sok ügyességet fejtett-ki. Első berohanása 's megjózanódása igen természetes volt.“

„Megyeri és Kantorné semmiből is igyekeztek valamit teremteni.“

E' két észrevételre inue Bajzának két jegyzete: „Tehát Egresi azért fejtett-ki sokok ügyességet, mivel egyetlenegy berohanása természetes volt.“

„Kritikusaink pedig ott is, hol semmit sem tudnak, erőlködnek valamit mondani.“

Hallja ön, Bajza ur, igen szépen kérem önt, menjen-el úgy tíz óra körül a' normális iskola felé, nem sokára látni fogja a' kis gyermekeket az iskolából kijöni. Kérdezze-meg a' legelőt, vagy ha ezt cselekedni nem akarja, kérje-el a' legkisebbiktől a' „Helyesírás-t,“ 's nézze-meg benne: mi a' pont. Gondolom, ollyas valamit fog ott találni, a' mi megantandja önt, hogy a' pontnál egy-egy kerek-beszéd' értelmének vége. Alkalmaztassa e' tanulságot e' jelen esetre, 's nem hinném, hogy észre ne fogná venni, miképen tudniillik a' felhozott két észrevételünk' elsejében ezen mondasban: „Egressi sokok ügyességet fejtett-ki“ egy állításnak értelme tökéletesen be van fejezve, 's a' másik „Első berohanása és megjózanódása igen természetes volt,“ ettől egészen különbözik, 's így senki más, csupán ön, volt azon értelem-elzavarásra képes, hogy ez utósból az elsőbül a' tehát szónak odatolása által következésképp vonja-ki. Ne felejtse-el Bajza, mivel tartozik az igazságnak, ha minden mást elfelejt is, mert mi valóban fájdalommal jegyezzük-meg, hogy még eddig ellenünk felhozott észrevételeiben a' hol legerősebbnek hiheti is magát, az csupán az ehhez hasonló értelem-elzavarásokban történik — ez pedig sem szép, sem dicsegetes cselekedet.

Másik megjegyzését a' mi illeti, az egy igen helyes észrevétel, nem ellenünk tudniillik, mert a' mi állításunk teljes vigorjában fennmarad mellette. Kritikusaink ott is, hol semmit sem tudnak, erőködné valamint mondani. Ebből én Bajza számára jó kedvemben egy syllogismust alkotok, elég világosat pedig, né valamiképp által ne lássa: „A' ki ott volt a' színházban, az tudhat helyes észrevételeket mondani az előadásról, a' ki ott nem volt, az nem; de mi ott voltunk a' színházban, Bajza pedig nem volt ott, tehát: mi tudhatunk helyes észrevételeket mondani az előadásról, Bajza pedig nem.“ Ugyan kicsoda már most az, a' ki ott is erőködik valamit mondani, a' hol semmit sem tud! — (Vége következik.)

FURCSASÁGOK AZ ÉLETBŐL.

Napoleon néhanéha megszokta látogatni a' *Vau-deville*-színházat Párisban, de mindig egyszerű kabátban és titkon; az örknek is szoros parancs volt adva, hogy a' császár előtt, ha mindjárt rá ösmernének is, ne tisztelkedjenek. Egy estve „Fanchon“ előadása után, szokása szerint a' darab' bevégezése előtt, gyalog Ducroc tábornokkal a' Tuileriákba visszatért; egy ujoncz, ki épen a' kijárásnál állott őrt, a' császár véletlen megpillantására elfelejtkezett a' parancsról 's tisztelkedett. „Kinek tisztelkedel?“ kérdé Napoleon haragosan. „Az ördögbe, csak nem neked!“ szavába vágott az ujoncz, „téged nem ösmerlek, de igen tábornokomat, ki két napja szemlét tartott ezredemnél.“ 'S Ducroc mutatott. „Már az más“ mondá Napoleon, 's szeliden pillantva az ujonczra, neve 's ezredének száma után kérdészködött, nyájason fejet biccentett, 's a' tábornok-segéddelel eltávozott. „A' kis kaplár azt gondola, megzavar, mondá az ujoncz a' körülte állókhoz, de ilyenatta! minékünk is van lélekjelenségünk, ha mindjárt csak közlegények vagyunk is.“ — Tizennégy nappal később az ujoncz őrtiszt lett.

Coulaincourt beszéli, hogy egy ifju cseh leányka, tisztas szülei' gyermeke és szép, mint angyal, 1809-ben Napoleon iránti szerelmében megőrült. Csak akkor felelt, ha Napoleonnáinak hívták. Bontott hajjal, szemében könyekkel, csüggő kézzel 's szelid szóval rimázkodott, hogy vezessék Napoleont. Fáradhatatlannal megújítá e' kérését minden tiszt előtt, kiket látott. Turenne elbeszélé ez esetet a' szegény leányról, ki ő felsége iránti sze-

relmében megőrült, Napoleon előtt is, 's kérdé, ha hozzá vezesse-e? „Isten mentsen, viszonzá a' császár, elég eszelősöm van Franciaországban, még a' külfonaktól is zaklattassam!“

Keman-ban, bár megvannak a' menyegzői szer-tartások, a' férj törvény és szokás szerint még is úgy veszi feleségét, mint akármí mást, a' mi házi eszközeihez tartozik; 's az előtt ismét eladhatta, vagy egy időre másnak elzálogosíthatta, kinél aztán házi asszonynyá lett. Ha meghalt a' férj, az özvegy az ifjabb testvér' neje lett, vagy eladhatták a' férj' szülei másnak, a' kinek akarták. A' nők 's gyermekek a' férj' ingó javaiként tekintettek, kik adósságainak lerovására el is adhattak. E' törvény még virágzott, midőn Keman' tartomány a' angol gyarmatokkal egyesítetett. A' törvény-szekek előtt számtalan panasz fordult elő e' részben, és számtalan pör kerekedett a' nők' szokása 's ennek következtetése miatt. Némely nő, ki két vagy három évig zálogban volt, nagyobb szerelmet érzett ahhoz, kinél eddig élt, mint törvényes urához, 's ismét az elsőhöz szokott, midőn az ntósó kiváltotta. Némely panaszok igen mulatságosak voltak. Ott az asszonyok gondoskodnak a' gazdaságról 's földművelésről, a' mik őket olly drágák teszik. A' férfin, ha annyi pénz kaparíthat össze, hogy második nőt vehet, azonnal már új termő földet is szerez. In egy pár pelda ezen panaszközből: „Négy éve elzálogosítám nőmet B-nek 5 rupiáért, most meg akarom a' váltságdíjt fizetni, 's ő nem akarja nőmet visszaadni.“ B-nek felelte: „Minden igaz; de midőn a' nőt magamhoz vettem, sovány, szegény, fél éhen halt vala 's alig képes dolgozni; most derekason felépült és szorgalmasan dolgozik. En a' megjavult zálogért többet kívánok.“

Ha a' nő megszökik, a' férj a' dolgot egy ideig föl sem veszi. A' férj megjelenik a' törvény előtt 's ezt mondja: „négy éve Panscham megszökött nőmmel, 's most nem akarja visszaadni.“ — „Mért nem panaszkodtál előbb?“ — „Első évben megdöglött az ökröm, 's míg mást vehettem magamnak a' törvénykezés' ideje elmúlt; második évben egy kis kereskedés miatt a' felsőbb részekre utaztam; az előbbi évben elhallgattam panaszaomat, mert a' haramja azt ígérte, hogy visszadja feleségemet; de mivel most is vonakodik, imé panaszkodom.“

Ezen utálatos 's a' szépneműt olly igen lealacsonyító szokás az angolok által végképen eltöröltetett. A' nők' eladása vagy elzálogosítása ke-